

PAWEŁ BEDNARSKI*

PRZESŁANKI DELIBACJI ORZECZENIA KOŚCIELNEGO WE WŁOSKIM SĄDZIE APELACYJNYM

WPROWADZENIE

Orzeczenie nieważności małżeństwa wydane przez sąd kościelny może uzyskać w Republice Włoskiej skuteczność cywilną. Zanim to jednak nastąpi orzeczenie takie musi zostać poddane kontroli, którą w postępowaniu delibacyjnym przeprowadza sąd właściwy przedmiotowo i miejscowo. Do przeprowadzenia tego postępowania właściwy miejscowo jest sąd, w okręgu którego znajduje się urząd gminy (*comune*), w którym małżeństwo konkordatowe zostało wpisane do akt stanu cywilnego¹. Art. 67 ustawy o reformie prawa międzynarodowego prywatnego z 1995 r. stanowi, że właściwość sądową ustala się na podstawie miejsca, w którym wyrok ma zostać wykonany². Właściwość przedmiotową wskazuje wyraźnie art. 8 ust. 2 Układu z Villa Madama³

---

* Ks. dr, Wydział Interdyscyplinarny, Akademia Polonijna, ul. Pułaskiego 4/6, 42-200 Częstochowa, e-mail: bednarski@post.pl.

¹ Art. 63 Regulaminu stanu cywilnego zawiera wykaz aktów, które muszą zostać umieszczone w archiwum stanu cywilnego. Decreto del Presidente Della Repubblica 3 Novembre 2000 n. 396, *Regolamento per la revisione e la semplificazione dell'ordinamento dello stato civile, a norma dell'articolo 2, comma 12, della legge 15 maggio 1997, n. 127*, G.U. nr 303 z 30.12.2000.

² Ustawa z dnia 31 maja 1995 r., nr 218. *Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato*. G.U. nr 128 z 03.06.1995, dodatek nr 68.

³ Ustawa z dnia 25 marca 1985 r., nr 121. *Ratifica ed esecuzione dell'accordo, con protocollo addizionale, firmato a Roma il 18 febbraio 1984, che apporta modificazioni al*

stanowiąc, że właściwym w tej materii jest sąd apelacyjny (*Corte d'Appello*). Wynika to z normy zawartej w art. 796 kodeksu postępowania cywilnego (cpc) oraz obecnie z art. 67 ust. 1 ustawy o reformie prawa prywatnego międzynarodowego z 1995 r.⁴ W trakcie postępowania delibacyjnego sąd apelacyjny bada czy zostały spełnione wymogi i przesłanki wymagane przez prawo do uznania obcego orzeczenia. Art. 8 Układu z Villa Madama w ustępie 2 stanowi, że kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa zanim uzyska skuteczność w Republice Włoskiej musi zostać opatrzone dekretem wykonalności wydanym przez najwyższy organ kontroli kościelnej. Następnie sąd apelacyjny musi się upewnić czy sędzia kościelny był kompetentnym do orzekania w sprawie oraz czy w trakcie postępowania przed sądem kościelnym zostało zapewnione stronom prawo do obrony. Ostatnia przesłanka zawarta w art. 8 ust. 2 lit. c, stanowi, że należy upewnić się czy zostały spełnione „inne warunki” (*altre condizioni*) przewidziane przez prawo włoskie dla uzyskania skuteczności cywilnej przez orzeczenie kościelne (tj. niesprzeczność z innym orzeczeniem sądu włoskiego oraz porządkiem publicznym Republiki Włoskiej).

I. WYKONALNOŚĆ ORZECZENIA KOŚCIELNEGO

Podstawowym wymogiem do wszczęcia delibacji orzeczenia zagranicznego przewidzianym przez art. 797 kodeksu postępowania cywilnego jest konieczność prawomocności danego orzeczenia. Należy zaznaczyć, że kościelne orzeczenia nieważności małżeństwa, nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej (*res iudicata*) i zawsze istnieje możliwość ponownego wprowadzenia sprawy⁵. Stanowi to istotną różnicę w stosunku do orzeczeń pochodzących z zagranicznych porządków prawnych. Aby temu zaradzić wymóg prawomocności orzecz-

---

Concordato lateranense dell'11 febbraio 1929, tra la Repubblica italiana e la Santa Sede, G.U. nr 85 z 10.04.1985.

⁴ Zostało to potwierdzone orzeczeniem Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 12 marca 2003 r., nr 3644. Zob. *Massimario della giurisprudenza italiana*, Torino 2003, s. 893.

⁵ Może mieć to miejsce jeśli ujawnią się nowe i poważne okoliczności, które mogą wpłynąć na zmianę wydanego orzeczenia. W. Góralski, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 448.

nia został zastąpiony przez jego wykonalność. Kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa staje się wykonalne, jeśli zostaną wydane dwa zgodne wyroki (*duplex sententia conformis*) za nieważnością przez kościelne trybunały kolejnych instancji⁶. Ewentualne odstępstwa od wspomnianej zasady, to przewidziany przez prawo kanoniczne pojedynczy wyrok w procesie dokumentalnym, którego podstawą był dowód z dokumentu pewnego i autentycznego oraz pojedynczy wyrok, który stał się wykonalny wskutek uzyskania dyspensy Stolicy Apostolskiej (por. KPK, kan. 1868). O wykonalności danego kościelnego orzeczenia decyduje poświadczenie – dekret wykonalności wydany przez najwyższy organ kontroli prawnej w Kościele (tj. Sygnaturę Apostolską).

II. KOMPETENCJA SĘDZIEGO KOŚCIELNEGO

Art. 8 ust. 2 lit. a Układu z Villa Madama wymaga, aby sędzia kościelny był „właściwym do rozpoznania sprawy”⁷. Pojęcie kompetentny (*competente*) użyte w tekście konkordatowym przywoływane jest często przez zwolenników wyłączności jurysdykcji kościelnej. Należy je interpretować *in sensu largo* jako „mający jurysdykcję” lub „będący właściwym”⁸. Powyższa norma nakłada na sędziego sądu apelacyjnego obowiązek sprawdzenia czy sędzia kościelny, który orzekał w sprawie nieważności małżeństwa, był właściwym według norm prawa kanonicznego. Należy pamiętać, że prawo kanoniczne, określając właściwość sądu dla rozpoznania sprawy o nieważność małżeństwa, przewiduje kilka alternatywnych możliwości (kan. 1673).

Obowiązek zbadania przez sąd apelacyjny czy dany sędzia kościelny był właściwy do orzekania w sprawie ma charakter czysto teoretyczny, gdyż kwestia ta stanowiła już wcześniej przedmiot badania przeprowadzanego przez Sygnaturę Apostolską. Powyższa norma konkordato-

⁶ Zob. §9-11, Benedictus PP. XIV, *Constitutio Dei Miseratione*, 3 nov. 1741, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, red. P. Gasparri, vol. 1 Concilia generalia – Romani Pontefices usque ad annum 1745, Romae 1936, s. 698-699.

⁷ “(...) che il giudice ecclesiastico era il giudice competente a conoscere della causa (...)”

⁸ M. Canonico, *L'efficacia civile delle sentenze ecclesiastiche di nullità matrimoniale*, Napoli 1996, s. 97.

wa nie dotyczy weryfikacji przepisów prawa kanonicznego odnoszących się do rozdzielenia kompetencji pomiędzy sędziami kościelnymi a jedynie problemu właściwości sądowej⁹. Widać więc wyraźnie różnicę w traktowaniu orzeczeń kościelnych w porównaniu do innych orzeczeń zagranicznych poddawanych delibacji. Art. 797 kodeksu postępowania cywilnego, do którego odsyła nas pkt. 4 lit. b Protokołu Dodatkowego wymagał, aby sędzia danego kraju, który wydał orzeczenia poddawane delibacji był właściwym do orzekania w tej sprawie także według zasad dotyczących właściwości sądowej obowiązujących w Republice Włoskiej. W praktyce działanie sędziego ogranicza się do upewnienia się, że dane małżeństwo zostało zawarte według przepisów konkordatowych, tzn. zostało zawarte w formie kanonicznej, a następnie wpisane do akt stanu cywilnego¹⁰. Chodzi tu wyłącznie o małżeństwa zawarte na terytorium Republiki Włoskiej, gdyż tylko w takiej sytuacji małżeństwo kanoniczne może uzyskać skutki cywilne na podstawie wpisu do akt stanu cywilnego¹¹.

III. PRAWO DO OBRONY I UDZIAŁU W PROCESIE

Art. 8 ust. 2 lit. b Układu z Villa Madama stanowi, że w postępowaniu kanonicznym powinno zostać zagwarantowane stronom prawo „do działania i do sprzeciwu w procesie” zgodnie z podstawowymi zasadami włoskiego porządku prawnego. Norma ta powstała pod wpływem orzeczenia Sądu Konstytucyjnego¹², czego dowodem jest prawie dosłowne przeniesienie treści tego orzeczenia. Stwierdzono w nim, że prawo do obrony stanowi gwarancję minimalnej sprawiedliwości w procesie oraz pewnego rodzaju klauzulę ochronną państwowego

⁹ C. Punzi, *Il riparto di giurisdizione in materia matrimoniale*, „Rivista di Diritto Civile” 1985/ I, s. 567.

¹⁰ M. Canonico, *L'efficacia civile*, s. 98-99.

¹¹ G. Balena, *Le condizioni per la delibazione delle sentenze ecclesiastiche di nullità matrimoniale*, w: *Matrimonio concordatario e tutela giurisdizionale*, red. F. Cipriani, Napoli 1992, s. 39.

¹² Wyrok Sądu Konstytucyjnego z 2 lutego 1982 r., nr 18, „Foro Italiano” 1982/ I, s. 934-955.

porządku¹³. Nie chodzi tu wcale o absolutną zgodność pomiędzy postępowaniem kanonicznym i cywilnym, ale o zachowanie samej istoty zasady konstytucyjnej¹⁴. Nie da się bowiem uniknąć różnic pomiędzy obydwoma porządkami prawnymi, które wynikają z innego sposobu sprawowania i organizacji wymiaru sprawiedliwości.

Art. 797 nr 2 i 3 cpc nakłada na sędziego obowiązek weryfikacji poszczególnych elementów postępowania zagranicznego, które dotyczyły ustalenia kontradykcji takich, jak np.: dostarczenia pozwu czy poprawnego ustalenia terminu stawiennictwa¹⁵. W przypadku norm konkordatowych dotyczących delibacji orzeczeń kościelnych, można mówić o weryfikacji w sensie o wiele szerszym niż to miało miejsce w odniesieniu do orzeczeń zagranicznych przed reformą prawa prywatnego międzynarodowego. Weryfikacja dotyczy bowiem nie tylko elementów wymienionych przez art. 797 cpc, ale całego postępowania kanonicznego¹⁶. Należy zauważyć, że hipotetyczna sytuacja, w której w postępowaniu kanonicznym poważnie zostało naruszone prawo do obrony, jest mało prawdopodobna, gdyż kanoniczne normy procesowe mają także na celu ochronę tego prawa, a ich naruszenie zagrożone jest sankcją nieważności całego postępowania¹⁷.

Współcześnie wymagane jest, aby pozwany mógł zapoznać się z treścią pozwu (*atto introduttivo*), a przedmiot sporu został jasno określony. Przepisy konkordatowe, zobowiązujące sędziego prowadzącego postępowanie delibacyjne orzeczenia kościelnego do przeprowadzenia go w świetle zasad fundamentalnych włoskiego porządku prawnego, nawiązują bezpośrednio do norm konstytucyjnych¹⁸. Wśród

---

¹³ Tylko poważne nieprawidłowości mogłyby przeszkodzić w uznaniu skuteczności cywilnej danego kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa. W. Góralski, *Małżeństwo konkordatowe we Włoszech po 18 II 1984*, „Chrześcijanin w Świecie” 1988, nr 183, s. 88.

¹⁴ M. Canonico, *L'efficacia civile*, s. 100.

¹⁵ R. Botta podaje o wiele więcej przykładów naruszenia prawa do obrony w: *Matrimonio religioso e giurisdizione dello Stato*, red. R. Botta, Bologna 1993, s. 16-19.

¹⁶ P. Moneta, *Matrimonio religioso e ordinamento civile*, Torino 1991, s. 11.

¹⁷ Więcej na ten temat: G. Erlebach, *La nullità della sentenza giudiziale „ob ius defensionis denegatum” nella giurisprudenza rotale*, Città del Vaticano 1991; Tenze: *Il diritto alla difesa nell'ordinamento canonico*, „Monitor Ecclesiasticus” 1988, s. 1-164 (szczególnie komentarz S. Gherro, *Il diritto alla difesa nei processi matrimoniali canonici*, s. 1-16).

¹⁸ P. Moneta, *Il matrimonio nullo nel diritto canonico e concordatario*, Bari 2008, s. 181.

nich prawo do ochrony prawnej stanowi jedną z najważniejszych zasad, a sąd apelacyjny ma obowiązek zbadać czy została ona zachowana w swoim podstawowym i esencjalnym znaczeniu¹⁹. Oznacza to, że według orzeczenia Sądu Konstytucyjnego z 2 lutego 1982 r., dany sąd apelacyjny ma jedynie obowiązek upewnić się, że strony w danym procesie kanonicznym miały w stopniu dostatecznym zachowane prawo do obrony²⁰. Ocena ta może realizować się jedynie przez analizę negatywną, tzn. sąd orzeka, że nie miały miejsca żadne poważne naruszenia zasad fundamentalnych włoskiego porządku prawnego²¹.

IV. NIESPRZECZNOŚĆ Z ORZECZENIEM WYDANYM PRZEZ SĄD WŁOSKI

Zgodnie z art. 797 nr 5-6 kodeksu postępowania cywilnego jeśli orzeczenie kościelne jest sprzeczne z orzeczeniem wydanym przez sędziego włoskiego nie może zostać uznane na gruncie prawa włoskiego. Podobnie nie może zachodzić też sytuacja, w której toczy się przed sędzią włoskim sprawa mająca ten sam przedmiot i pomiędzy tymi samymi stronami, jak sprawa o nieważność małżeństwa tocząca się w trybunale kościelnym²².

Wyżej wspomniana sprzeczność może mieć miejsce jeśli stwierdzi się, że sędzia włoski może rozpatrywać sprawę dotyczącą nieważności małżeństwa konkordatowego. Wypada więc najpierw rozważyć, czy taka sytuacja może mieć w ogóle miejsce²³.

¹⁹ Wyrok Sądu Konstytucyjnego z 2 lutego 1982 r., nr 18.

²⁰ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 12 kwietnia 1984 r., nr 2357, „Diritto Ecclesiastico” 1984/ IV, s. 463-466. Sąd ten orzekł, że nie można uznać wyroku kościelnego jeśli nieważność małżeństwa oparta jest na przesłankach nieznanymi w prawie włoskim. Zob. M. Pietrzak, *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*, Warszawa 1999, s. 338.

²¹ Jako przykład takiego naruszenia można podać sytuację, w której nie został wezwany do stawienia się przed sądem specjalny kurator ustanowiony dla strony pozwanej. Zob. Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 13 lutego 1991 r., nr 1503, „Quaderni di Diritto e Politica Ecclesiastica” 1991-1992/1, s. 394.

²² C. Marino, *La delibazione delle sentenze ecclesiastiche di nullità matrimoniale nel sistema italiano di diritto internazionale privato e processuale*, Milano 2005, s. 133.

²³ P. Moneta, *Il matrimonio nullo*, s. 187.

Potencjalna sprzeczność pomiędzy dwoma orzeczeniami pochodzącymi z różnych porządków prawnych może nastąpić w momencie, gdy orzeczenie sądu włoskiego stało się prawomocne uprzednio w stosunku do orzeczenia zagranicznego. Doktryna włoskiego prawa międzynarodowego używa dwóch pojęć na określenie owej sprzeczności: niezgodność lub niekompatybilność²⁴. Pojęcie sprzeczności należy rozumieć w znaczeniu szerokim odnosząc się nie tylko do treści obu orzeczeń, ale także do sprzeczności pomiędzy ich skutkami²⁵.

Według współczesnego orzecznictwa nie jest konieczne, aby pomiędzy orzeczeniem włoskim a orzeczeniem zagranicznym zachodziła całkowita tożsamość stron, podstawy roszczenia (*causa petendi*) oraz przedmiotu roszczenia (*causa petiti*)²⁶. Jako przykład należy podać wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego, który odrzucił wniosek o uznanie zagranicznego wyroku rozwodowego, orzeczonego z winy jednego z małżonków, gdyż pomiędzy tymi małżonkami została już orzeczona przez sędziego włoskiego separacja z winy drugiego z małżonków²⁷.

Kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa może nie zostać uznane w przypadku, gdy opiera się ono na fakcie lub elementach, które w postępowaniu cywilnym zrodziłyby odmienne skutki²⁸. Jako przykład można podać brak możliwości uznania kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa z tytułu impotencji, jeśli został wydany wyrok sądu włoskiego, który odrzucił wniosek rozwodowy po udowodnieniu, że dane małżeństwo zostało skonsumowane²⁹. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku wniosku o uznanie kościelnego orzeczenia z tytułu braku używania rozumu (kan. 1095 1°) po jednej ze stron przypadku,

²⁴ Tamże, s. 188.

²⁵ Zob. G. Badiali, *Il riconoscimento delle sentenze ecclesiastiche di nullità dei matrimoni nel nuovo sistema italiano di diritto internazionale privato*, „Rivista di Diritto Internazionale” 2000/1, s. 40nn.

²⁶ F. Finocchiaro, *Diritto ecclesiastico*, Bologna 2009, s. 490.

²⁷ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 21 lipca 1978 r., nr 3622, „Diritto e Famiglia” 1980, s. 38nn.

²⁸ D. Culot, *Diritto processuale della famiglia*, Padova 2008, s. 462.

²⁹ Zob. hipoteza normy prawnej zawartej w art. 3 lit. f ustawy z dnia 1 grudnia 1970 r. o rozwodzie, nr 898. *Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio*, G.U. nr 306 z 03.12.1970.

gdy zostało wydane orzeczenie sądu włoskiego odmawiające unieważnienia wpisu do akt stanu cywilnego, w którym nie stwierdzono, że dany nupturient był w momencie zawierania małżeństwa w stanie niezdolności umysłowej. W podanym przykładzie mamy do czynienia z różnicą przedmiotu w obu orzeczeniach: w pierwszym dotyczy on kwestii zaistnienia węzła małżeńskiego, w drugim zaś kwestii ważności zawieranego małżeństwa w prawie cywilnym. W obu przypadkach należy podkreślić różnicę w obu porządkach prawnych dotyczącą przesłanek nieważności małżeństwa. W prawie kanonicznym kilkukrotne współżycie małżonków nie wyklucza możliwości zaskarżenia małżeństwa z tytułu impotencji, co jest natomiast sprzeczne z normami prawa cywilnego, a w przypadku niezdolności psychicznej w obu porządkach prawnych brane są pod uwagę odmienne kryteria oceny owej niezdolności³⁰.

Zdarza się, że uznanie kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa następuje w momencie gdy już została orzeczona separacja bądź został wydany dekret zatwierdzający separację konsensualną³¹. Należałoby więc się zastanowić, czy nie można w takiej sytuacji zastosować zasady nienaruszalności orzeczenia, jak to ma miejsce w przypadku wyroku rozwodowego. Orzeczenia te są bardzo ściśle związane ze stanem małżeńskim, który stanowi dla nich niezbędną przesłankę, której brak pozbawia je racji istnienia³². Jeśli dane małżeństwo nie zaistniało, nie można poddać regulacji określonego etapu jego istnienia, a takie przecież jest zadanie separacji. Orzeczenie o separacji traci sens istnienia w momencie uznania kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa, które usuwa podstawę, na której opierała się separacja³³. Analogicznie ustają wszelkie ustalenia zawarte w orzeczeniu o separacji dotyczące małoletnich dzieci, co jednak nie może budzić żadnych kontrowersji, gdyż zmiana stanu cywilnego rodziców czy

³⁰ P. Moneta, *Il matrimonio*, s. 189.

³¹ Szerzej na temat rodzajów separacji w prawie włoskim: A. Sylwestrzak, *Separacja w prawie włoskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2003, t. XII, z. 4, s. 769-786. Zob. także: P. Kasprzyk, *Separacja prawna małżonków*, Lublin 2003, s. 44-45.

³² P. Moneta, *Il matrimonio nullo*, s. 221.

³³ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 25 czerwca 2003 r., nr 10055, „Quaderni di Diritto e Politica Ecclesiastica” 2003/3, s. 944.

to spowodowana orzeczeniem separacji, rozwodu, czy też będąca wynikiem uznania orzeczenia kościelnego, nie ma żadnego wpływu na sytuację prawną dzieci³⁴. W przypadku uznania kościelnego orzeczenia o nieważności małżeństwa zmianie podlega jedynie sytuacja prawna małżonków, którzy odzyskują stan cywilny, jaki posiadali przed zawarciem małżeństwa.

Kolejna wątpliwość dotyczy uznania kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa, gdy wobec tych małżonków został już orzeczony rozwód³⁵. Ma to kluczowe znaczenie m.in. dla określenia reżimu majątkowego i ewentualnej zmiany dotychczasowych zobowiązań finansowych. W przypadku uznania orzeczenia kościelnego, mimo wydanego wcześniej wyroku rozwodowego, będzie musiało ulec zmianie zarówno dotychczasowe roszczenie, jak i odpowiadające mu zobowiązanie. Problem ten został podjęty w orzecznictwie jeszcze w czasie obowiązywania poprzednich norm konkordatowych. Każdorazowo wyrażano opinię, że uprzednie orzeczenie rozwodu nie stanowi przeszkody dla uznania skutków cywilnych orzeczenia kościelnego. Motywowano to faktem, że wyrok rozwodowy odnosi się jedynie do skutków cywilnych, jakie zrodziło zawarcie małżeństwa konkordatowego i w żaden sposób nie odnosi się do przedmiotu orzeczenia kościelnego, jakim jest kwestia ważności małżeństwa³⁶. Podobny kierunek przyjęło orzecznictwo już po wejściu w życie nowego konkordatu orzekając, że obydwa orzeczenia mają różny przedmiot i rodzą odmienne skutki dla stron, z tym że orzeczenie kościelne stanowi, iż dane małżeństwo nigdy nie zaistniało, natomiast wyrok rozwodowy orzeka ustanie *ex tunc* skutków małżeństwa, które zostało ważne zawarte³⁷. W konsekwencji przyjmuje się, że uznanie kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa anulu-

---

³⁴ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 11 października 1983 r., nr 5887, „Giustizia civile massimario” 1983, s. 9.

³⁵ Pytanie to jest o tyle istotne, że w świetle prawa włoskiego kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa może być sprzeczne z unieważnieniem małżeństwa wydanym przez sędziego włoskiego lecz sprzeczność ta nie może zachodzić w stosunku do wyroku rozwodowego. D. Culot, *Diritto processuale della famiglia*, Padova 2008, s. 461.

³⁶ Por. Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 21 marca 1980 r., nr 1905, „Diritto Ecclesiastico” 1980/ II, s. 67-71.

³⁷ C. Marino, *La delibazione*, s. 140-141.

je wyrok rozwodowy wraz ze wszystkimi zawartymi w nim rozstrzygnięciami odnośnie do kwestii majątkowych³⁸.

Tego typu rozwiązanie jest całkowicie niekorzystne dla małżonka rozwiedzonego, który znajduje się w trudnej sytuacji materialnej. W razie uzyskania przez orzeczenie kościelne skutków cywilnych zostaje on pozbawiony ewentualnego dożywotniego uposażenia (alimentów) i przysługuje mu tylko świadczenie ograniczone prekluzyjnym terminem trzyletnim. Najwyższy Sąd Kasacyjny orzekając w pełnym składzie postulował przyjęcie takich instrumentów prawnych, które upodobnią, na ile to tylko jest możliwe, sytuację ekonomiczną małżonka, w stosunku do którego zostało uznane kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa do sytuacji majątkowej małżonka, wobec którego orzeczono rozwód³⁹.

Najwyższy Sąd Kasacyjny orzekł, że kwestia dotycząca ważności małżeństwa konkordatowego może zostać rozpatrywana jako sprawa wypadkowa podczas postępowania rozwodowego⁴⁰. Może to mieć miejsce, jeśli np. strona pozwana w procesie rozwodowym podniesie zarzut procesowy i będzie się w nim domagać zbadania kwestii ważności swego małżeństwa. Należy więc stwierdzić, że każdy wyrok rozwodowy, oczywiście w pewnym ograniczonym zakresie, odnosi się do kwestii ważności małżeństwa, jednak odniesienie to nie stanowi już przeszkody dla postępowania uznającego kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa⁴¹. Ten punkt widzenia został potwierdzony przez późniejsze orzeczenie, w którym Najwyższy Sąd Kasacyjny próbował uzasadnić swój nowy punkt widzenia za pomocą innego argumentu, który byłby bardziej przekonujący niż dotychczasowy. Udało się tego dokonać poprzez odwołanie się do zasady nienaruszalności orzeczeń prawomocnych (art. 2909 cc). Zgodnie z tą zasadą, jeśli został wydany wyrok, określający wyraźnie zakres konkretnego upraw-

³⁸ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 9 grudnia 1993 r., nr 12144, „Nuova Giurisprudenza Civile Commentata” 1994/ 1, s. 796-802.

³⁹ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 20 lipca 1988 r., nr 4700, „Foro Italiano” 1989/I, s. 427.

⁴⁰ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 18 kwietnia 1997 r., nr 3345, „Famiglia e Diritto” 1997, s. 213.

⁴¹ Tamże, s. 213.

nienia, nie może on już zostać poddany ponownie pod dyskusję⁴². Jeśli więc podczas postępowania rozwodowego został orzeczony obowiązek alimentacyjny względem drugiego małżonka, nie może on zostać zmieniony, jeśli w późniejszym czasie zostanie poddane postępowaniu uznającemu kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa zawartego przez tych małżonków.

Powyższa zasada nie stoi w sprzeczności z przewidzianą przez Ustawę o rozwodzie możliwością zmiany treści wyroku rozwodowego, jeśli pojawiają się okoliczności, które ją wystarczająco uzasadnią⁴³. Okoliczności te należy rozumieć jako fakty, które wpływają negatywnie na sytuację majątkową stron lub relację z dziećmi, natomiast nie mogą one przeszkodzić w wydaniu wyroku rozwodowego i orzeczeniu obowiązku alimentacyjnego⁴⁴. Można więc w tym przypadku powiedzieć o pewnego rodzaju relacji podporządkowania, która zachodzi pomiędzy prawomocnym wyrokiem rozwodowym a wydanym w późniejszym czasie kościelnym orzeczeniem nieważności⁴⁵. Nie można natomiast mówić tutaj o jakiegokolwiek sprzeczności pomiędzy obydwoma orzeczeniami, gdyż ich skutki, jak zostało to już wcześniej powiedziane, są całkowicie odmienne⁴⁶. Orzeczenie kościelne może mieć wpływ na wyrok rozwodowy jedynie wtedy gdy zostaną w nim ujawnione nowe fakty, które w zasadniczy sposób mogą zmienić ustalenia zawarte w wyroku rozwodowym. Nie można jednak mówić o wpływie bezpośrednim, lecz pośrednim, gdyż fakty te muszą wpierw zostać poddane badaniu przeprowadzanemu przez właściwego sędziego. Najwyższy Sąd Kasacyjny orzekł w 2005 r., że w przypadku uznania faktów za zasadne można dokonać zmiany treści prawomoc-

---

⁴² Wyjątkowo jest to możliwe jeśli wystąpią przyczyny odwoławcze taksatywnie określone w art. 395 epc.

⁴³ Art. 9 ustawy z dnia 1 grudnia 1970 r., nr 898. *Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio*, G.U. nr 306 z 03.12.1970.

⁴⁴ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 23 marca 2001 r., nr 4202, „Famiglia e Diritto” 2001, s. 594. Por. K. Orzeszyna, *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Włoskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2006, nr 2(73), s. 76.

⁴⁵ G. Balena, *Delibazione di sentenza ecclesiastica di nullità e processo di divorzio – Il commento*, „Corriere Giuridico” 1997/11, s. 1320.

⁴⁶ Tamże, s. 1320.

nego już wyroku⁴⁷. Cztery lata wcześniej Najwyższy Sąd Kasacyjny stwierdził, że uznane orzeczenie kościelne zmienia zasadniczo sytuację prawną małżonków, gdyż miejsce stron rozwiedzionych zajmują osoby, których małżeństwo nigdy nie zaistniało⁴⁸. Orzeczenie nieważności niejako usuwa przesłankę, na jakiej opierał się wyrok rozwodowy, który przecież może dotyczyć tylko małżeństwa ważnie zawartego. Stąd też nie można już stosować wobec nich reżimu przewidzianego dla małżonków rozwiedzionych, ale należy zastosować właściwy dla orzeczenia nieważności małżeństwa⁴⁹. Tezie tej przeciwstawił się wyraźnie M. Finocchiaro, twierdząc, że sytuacja ta nie wyczerpuje przesłanek zawartych w art. 9 ustawy o rozwodzie z 1970 r., dlatego też nie stanowi „ważnej przyczyny” do zmiany orzeczenia dotyczącego obowiązku alimentacyjnego⁵⁰.

V. NIESPRZECZNOŚĆ Z WŁOSKIM PORZĄDKIEM PUBLICZNYM

Ostatni wymóg jaki musi spełniać kościelne orzeczenie nieważności aby mogło zostać uznane na gruncie prawa włoskiego, jest określony w numerze 7 art. 797 kodeksu postępowania cywilnego do którego odsyła norma konkordatowa⁵¹. Artykuł ten stanowi, że poddane badaniu

---

⁴⁷ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 7 czerwca 2005 r., nr 11793, „Quaderni di Diritto e Politica Ecclesiastica” 2005, s. 972.

⁴⁸ Orzeczenie delibacyjne wywołuje skutki *ex tunc* co oznacza, że następuje retroakcja aż do momentu zawarcia małżeństwa, które na zasadzie *factio iuris* uważa się za nie mające miejsca. Orzeczenia rozwodu wywołuje skutki *ex nunc* tzn. od momentu wydania wyroku. Ta rozbieżność stanowi sedno problemu gdyż w obu przypadkach powstają odmienne skutki majątkowe, które są szczególnie widoczne na przykładzie tzw. małżonka „słabszego ekonomicznie”. O. Daniele, *Nuove prospettive giurisprudenziali sul rapporto tra giudicato di divorzio e sopravvenuta delibazione di sentenza ecclesiastica di nullità matrimoniale*, „L'agorà on line. Periodico scientifico quindicinale” 2007, n. 8, s. 12.

⁴⁹ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 23 marca 2001 r., nr 4202, „Famiglia e Diritto” 2001, s. 594.

⁵⁰ M. Finocchiaro, *Sentenza di divorzio, delibazione della pronuncia ecclesiastica di nullità e (inesistenza) di giustificati motivi per la revisione delle disposizioni concernenti l'assegno periodico*, „Giustizia Civile” 2001/I, s. 1482.

⁵¹ Pkt. 4 lit. b Protokołu Dodatkowego. Ustawa z dnia 25 marca 1985 r., nr 121. *Ratifica ed esecuzione*.

orzeczenie kościelne nie może zawierać żadnych postanowień, które byłyby sprzeczne z włoskim porządkiem prawnym. Powyższy nakaz wskazuje wyraźne różnice istniejące pomiędzy włoskim porządkiem prawnym a prawem kanonicznym.

Na pierwszym miejscu należy podkreślić elementarne różnice pomiędzy włoskim prawem małżeńskim a kanonicznym prawem małżeńskim, które są szczególnie zauważalne w odniesieniu do przeszkód małżeńskich zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego, a nie mają swoich odpowiedników w prawie włoskim. Jako przykład należy podać symulację częściową (kan. 1101 §2), wykluczenie przez jednego lub oboje małżonków jednego z *essentiales matrimonii*, czyli istotnych elementów małżeństwa (jedność, nierozzerwalność i zrodzenie potomstwa), warunek odnoszący się do przyszłości oraz niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Odnośnie do ostatniego przypadku orzecznictwo włoskie zajęło odmienne stanowiska. W przypadku wprowadzenia w błąd małżonka, który nie miał pojęcia o tym, że druga strona cierpi na chorobę, która uniemożliwia życie małżeńskie (kan. 1098) uznano, że zostały spełnione przesłanki unieważnienia małżeństwa określone w art. 122 ust. 3 włoskiego kodeksu cywilnego (cc)⁵². Podobnie w orzeczeniu dotyczącym małżonka o osobowości psychopatycznej z elementami zboczenia seksualnego uznano, że przypadek ten wyczerpuje hipotezę nieważności zawartą w art. 120 oraz 122 cc⁵³. W określonych przypadkach błąd co do przymiotu osoby, który w prawie kanonicznym może stanowić przyczynę nieważności o ile przymiot ten był bezpośrednio i zasadniczo zamierzony (kan. 1097 §2). Kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa z tego tytułu może nie stanowić sprzeczności z zasadami włoskiego porządku prawnego, chociaż należy pamiętać, że w przypadku prawa włoskiego zastosowanie mają odmienne kryteria nieważności spowodowanej błędem (art. 122 cc). W odróżnieniu od prawa kanoniczne-

⁵² Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 9 grudnia 1993 r., nr 12144, „Nuova Giurisprudenza Civile Commentata” 1994/1, s. 796-802.

⁵³ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 7 kwietnia 2000 r., nr 4387, „Diritto di Famiglia e delle Persone” 2000, s. 1054.

go, włoskie prawo cywilne uznaje błąd jako przyczynę nieważności jedynie w ściśle określonych przypadkach⁵⁴.

Różnice normatywne w prawie małżeńskim włoskim i kanonicznym niejednokrotnie skutkują błędną interpretacją kościelnych przepisów przez sądy włoskie. W przypadku przeszkody impotencji, sąd apelacyjny błędnie zakwalifikował przedmiot kościelnego orzeczenia jako błąd co do zdolności rozrodczych przyszłego małżonka, nie próbując nawet upewnić się czy powyższy tytuł nieważności małżeństwa w prawie kanonicznym nie jest sprzeczny z włoskim porządkiem publicznym. Skutkiem tego było anulowanie owego wyroku przez Najwyższy Sąd Kasacyjny⁵⁵.

W prawie kanonicznym, w odróżnieniu od prawa włoskiego, nie ma żadnego ograniczenia czasowego, które zabraniałoby zaskarżyć ważność danego małżeństwa. Jednakże, jak to orzekł Najwyższy Sąd Kasacyjny, różnica ta nie stoi w sprzeczności z włoskim porządkiem publicznym, gdyż czym innym jest fakt, że oba porządki przyjęły odmienne elementy esencjalne dla instytucji małżeństwa a czym innym dokonanie takiego wyboru owych elementów przez obce prawo, że stanowi to uderzenie w fundamentalne zasady włoskiego prawa małżeńskiego⁵⁶.

Podobna wątpliwość zrodziła się też w przypadku różnicy w uprawnieniach procesowych w prawie kanonicznym i prawie włoskim. W przypadku takich zaburzeń świadomości jak np. amencja, uprawnienie do zaskarżenia ważności małżeństwa w porządku kanonicznym mają obydwie strony, natomiast w prawie włoskim legitymację procesową do zaskarżenia ważności małżeństwa z powodu, jak to się określa w kodeksie cywilnym, „niezdolności naturalnej” (art. 122 cc), posiada jedynie małżonek obciążony tą przypadłością. Najwyższy Sąd Kasacyjny stwierdził jednak, że mimo iż prawo kanoniczne w tym przypadku odmiennie nadaje uprawnienie procesowe, to różnica ta nie stoi w sprzeczności z włoskim porządkiem publicznym⁵⁷.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 28 listopada 1987 r., nr 8851, „Giustizia Civile” 1988/6, s. 1546-1554.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 24 lipca 1987 r., nr 6444, „Corriere Giuridico” 1987, s. 936; Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 5 listopada 1987 r., nr 8152,

Szczególny przykład niezgodności kościelnego orzeczenia z włoskim porządkiem publicznym mogłoby stanowić orzeczenie nieważności małżeństwa kanonicznego z powodów, których natura jest *stricte* wyznaniowa i całkowicie nieznana na gruncie prawa cywilnego⁵⁸. Jako przykład należy tutaj wymienić przeszkodę święceń, przeszkodę publicznego ślubu czystości czy przeszkodę różności religii (*disparitas cultus*), czyli różnicy wiary. W tym przypadku sprzeczność z porządkiem publicznym zachodziłaby jedynie, gdyby święcenia kapłańskie czy ślub czystości nie pozwalały na zawarcie ślubu cywilnego i jako takie stanowiły przeszkodę w świeckim porządku prawnym. Należy też pamiętać, że strony zawierające małżeństwo dobrowolnie poddają się kościelnemu reżimowi prawnemu, który posiada prawo do ustalenia własnych zasad i reguł postępowania, zgodnych z wyznawanymi zasadami i światopoglądem⁵⁹.

Szczególnie dużo kontrowersji wzbudziła w orzecznictwie kwestia niezgodności z włoskim porządkiem publicznym tzw. pozornej zgody małżeńskiej (kan. 1101 §2), która polega na tym, że jeden z narzeczonych lub oboje, chcą co prawda zawrzeć małżeństwo, ale pozytywnym aktem woli wykluczają jakiś istotny element małżeństwa lub jego przymiot. Kontrowersje dotyczą sytuacji, w której pozorną zgodę małżeńską wyraża tylko jeden z nupturientów, a zastrzeżenie to nie jest znane drugiej stronie. Kontrast pomiędzy prawem kanonicznym a włoskim prawem małżeńskim polega na tym, że normy kanoniczne wymagają jako element niezbędny do ważnego zawarcia małżeństwa, aby obydwójce małżonkowie mieli adekwatną wolę do zawarcia małżeństwa. Natomiast prawo cywilne, choć przyjmuje że koncepcja małżeństwa opiera się na woli obu stron, to jednak chroni także interesy prawne, szczególnie te, które wypływają ze wzajemnego zawierzenia sobie obu stron zawierających małżeństwo⁶⁰. W przypadku jednostronnej pozornej zgody małżeńskiej stosuje się zasadę ochrony prawnej małżonka zawierającego małżeństwo w dobrej wierze, która

---

„Giustizia Civile” 1987, s. 11; Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 25 listopada 1988 r., nr 6331, „Diritto Ecclesiastico” 1990/I, s. 62.

⁵⁸ F. Finocchiaro, *Diritto ecclesiastico*, s. 500.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ P. Moneta, *Il matrimonio nullo*, s. 196.

to zasada przenika pozytywny porządek państwowy jako jedna z zasad fundamentalnych. Wynika ona z konstytucji oraz z ustaw i instytucji prawnych, w których wyraża się pozytywny porządek prawny⁶¹.

Po wprowadzeniu kolejnych zmian w ustawodawstwie, tj. wprowadzeniu instytucji rozwodu⁶², reformy prawa rodzinnego⁶³ i normy przewidującej rozwód automatyczny w przypadku zmiany płci⁶⁴ jedynym elementem brany pod uwagę w odniesieniu do zasady porządku publicznego jest rzeczywisty stan relacji pomiędzy małżonkami. Kryterium stanowi fakt wsparcia finansowego i wzmocnienia wzajemnej więzi duchowej i materialnej małżonków. Element ten określany mianem „rzeczywistości prawnej i społecznej związku małżeńskiego” co stanowi jedną z fundamentalnych wartości we włoskim prawie małżeńskim. Należy zauważyć, że według niektórych autorów fakt istnienia owej więzi pomiędzy małżonkami nie pozwala na uznanie kościelnego wyroku nieważności małżeństwa, który został orzeczony z tytułu wady zgody, jeśli od czasu jej zaistnienia minął już długi czas wzajemnego pożycia⁶⁵.

W ślad za tą tendencją w doktrynie podążyło także w niektórych przypadkach orzecznictwo Najwyższego Sądu Kasacyjnego, który kilkakrotnie zauważył sprzeczność z włoskim porządkiem publicznym i odmówił uznania kościelnych orzeczeń nieważności małżeństwa z tytułu symulacji jeśli miało miejsce współżycie małżeńskie po zawarciu małżeństwa. Takie ujęcie tematu oznacza, że system prawny traktuje w sposób uprzywilejowany fakt współżycia nawet w przypadku wadliwości samego aktu małżeństwa. Małżeństwo jako relacja uzyskalaby w tym przypadku pierwszeństwo przed małżeństwem rozumianym jako akt prawny⁶⁶. Art. 123 kodeksu cywilnego zabra-

---

⁶¹ Wyrok Sądu Konstytucyjnego z 2 lutego 1982 r., nr 18, „*Foro Italiano*” 1982/I, s. 934-955.

⁶² Ustawa z dnia 1 grudnia 1970 r., nr 898. *Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio*, G.U. nr 306 z 03.12.1970.

⁶³ Ustawa z dnia 19 maja 1975 r., nr 151. *Riforma del diritto di famiglia*, G.U. nr 135 z 23.05.1975, wydanie nadzwyczajne.

⁶⁴ Ustawa z dnia 14 kwietnia 1982 r., nr 164. *Norme in materia di rettificazione di attribuzione di sesso*, G.U. nr 106 z 19.04.1982.

⁶⁵ A. Vitale, *Corso di diritto ecclesiastico*, Milano 1986, s. 330.

⁶⁶ P. Moneta, *Il matrimonio nullo*, s. 203.

nia uznania małżeństwa za nieważne z powodu symulacji, jeśli miało miejsce wspólne pożycie po zawarciu małżeństwa. Ponadto przepis ten stanowi, że uznanie takie jest niemożliwe, nawet mimo braku współżycia małżeńskiego, jeśli upłynął już rok od daty zawarcia małżeństwa. W przypadku, gdy zaistniała druga hipoteza wspomnianego przepisu, nie byłoby rzeczą wskazaną zabraniać uznania kościelnego orzeczenia nieważności małżeństwa, gdyż w tym wypadku różnica pomiędzy obydwoma porządkami prawnym nie jest na tyle duża aby uzasadnić powoływanie się na zasadę porządku publicznego⁶⁷. Podsumowując należy powiedzieć, że w przypadku wady zgody małżeńskiej można nadać cywilną skuteczność kościelnemu orzeczeniu nieważności małżeństwa, jeśli dane małżeństwo, nie zostało w ramach społeczeństwa cywilnego zrealizowane z powodu braku wzajemnego współżycia małżonków⁶⁸. Pod pojęciem współżycia małżeńskiego należy rozumieć nie tyle wspólne zamieszkanie pod jednym dachem, ale sytuację pełnej wspólnoty duchowej i materialnej małżonków.

Wydaje się, że powyższa tendencja doktrynalna i orzecznicza bez wątpienia stałaby się główną przeszkodą do uznania cywilnej skuteczności kościelnych orzeczeń nieważności małżeństwa⁶⁹. Większość spraw małżeńskich, jakie toczą się przed trybunałami kościelnymi zostało wszczętych po upływie dłuższego czasu od zawarcia małżeństwa, co nie stanowi według prawa kanonicznego żadnej przeszkody do zaskarżenia ważności. Najwyższy Sąd Kasacyjny orzekając w powiększonym składzie, w swoim wyroku z 1988 r. wyraźnie odrzucił wspomniany kierunek doktryny prawnej i stwierdził, że zakaz zaskarżania małżeństwa po rozpoczęciu pożycia małżeńskiego jest jedynie „wewnętrzną normą imperatywną”. Nie jest więc wyrazem zasad fundamentalnych, za pomocą których konstytucja i ustawy określiły instytucję małżeństwa. W związku z tym należy stwierdzić, że w oparciu o wspomniane

⁶⁷ Tamże, s. 203.

⁶⁸ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 18 czerwca 1987 r., nr 5354, „*Foro Italiano*” 1988/I, s. 474; Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 18 czerwca 1987 r., nr 5358, „*Foro Italiano*” 1988/I, s. 474; Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 3 lipca 1987 r., nr 5823, „*Foro Italiano*” 1988/I, s. 474; Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 14 stycznia 1988, nr 192, „*Quaderni di Diritto e Politica Ecclesiastica*” 1989/1, s. 402.

⁶⁹ R. Botta, *L'inutile concordato*, „*Giurisprudenza Italiana*” 1988/I, 1 c., s. 209nn.

normy prawne nie można powiedzieć, że pożycie małżeńskie podjęte po zawarciu związku małżeńskiego stanowi przeszkodę do uznania wadliwości aktu konstytuującego małżeństwo⁷⁰. Powyższe rozwiązanie zostało przyjęte za obowiązujące, czego dowód można znaleźć w późniejszej linii orzecniczej⁷¹.

PODSUMOWANIE

Postępowanie mające na celu uznanie orzeczenia kościelnego na gruncie prawa włoskiego odbywa się przed właściwym sądem apelacyjnym. Sąd ten w ramach przyznanych mu ustawowo kompetencji przeprowadza kontrolę danego orzeczenia analizując je pod kątem zgodności formalnej i materialnej. Po przyjęciu wniosku o delibację sędzia sprawdza czy orzeczenie jest zaopatrzone w dekret wykonalności oraz czy została zachowana zgodność przedmiotowa, tzn. czy małżeństwo, którego dotyczy postępowanie zostało zawarte w formie konkordatowej. Jest to o tyle istotne, że delibacji może zostać poddane jedynie kościelne orzeczenie nieważności małżeństwa zawarte w formie konkordatowej na terytorium Republiki Włoskiej. Następnie sędzia sprawdza czy sędzia kościelny był kompetentny do orzekania w sprawie nieważności tego małżeństwa. Kolejnym krokiem jest zbadanie, czy w trakcie postępowania zostało zapewnione stronom prawo do obrony i udziału w postępowaniu kanonicznym. Istotne zagadnienie stanowi brak sprzeczności wyroku kościelnego z orzeczeniem wydanym przez sąd włoski. Chodzi tu przede wszystkim o orzeczenie o separacji i wyrok rozwodowy. W ostatniej kolejności sędzia ustala czy dane orzeczenie kościelne nie jest sprzeczne z włoskim porządkiem publicznym. Powyższa kwestia wskazuje wyraźnie na różnice jakie występują pomiędzy obydwoma porządkami prawnymi. Różnice te są szczególnie widoczne na tle przesłanek powodujących nieważność

⁷⁰ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 20 lipca 1988 r., nr 4700-4703, „Quaderni di Diritto e Politica Ecclesiastica” 1989/1, s. 440nn.

⁷¹ Wyrok Najwyższego Sądu Kasacyjnego z 22 marca 1995 r., nr 3314, Zob. „Vita Notarile” 1996, s. 725.

małżeństwa oraz poziomu ochrony małżonka zawierającego małżeństwo w dobrej wierze.

Przed wejściem w życie Układu z Villa Madama jedynym ograniczeniem w trakcie postępowania delibacyjnego orzeczenia kościelnego były wyżej wspomniane przesłanki oraz zasada porządku publicznego. Nowelizacja Konkordatu Laterańskiego dodała jeszcze „inne warunki wymagane przez ustawodawstwo włoskie”. Bez wątpienia rozszerzyło to spektrum wymogów, jakie ma spełniać orzeczenie kościelne, aby mogło uzyskać skuteczność cywilną.

BIBLIOGRAFIA

- Badiali G., *Il riconoscimento delle sentenze ecclesiastiche di nullità dei matrimoni nel nuovo sistema italiano di diritto internazionale privato*, „Rivista di Diritto Internazionale”, 2000/1.
- Balena G., *Le condizioni per la delibazione delle sentenze ecclesiastiche di nullità matrimoniale*, w: *Matrimonio concordatario e tutela giurisdizionale*, red. F. Cipriani, Napoli 1992.
- Balena G., *Delibazione di sentenza ecclesiastica di nullità e processo di divorzio – Il commento*, „Corriere giuridico”, 11/1997.
- Benedictus PP. XIV, *Constitutio Dei Miseratione*, 3 nov. 1741, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, red. P. Gasparri, vol. 1 Concilia generalia – Romani Pontefices usque ad annum 1745, Romae 1936.
- Botta R., *L'inutile concordato*, „Giurisprudenza Italiana” 1988/I.
- Botta R. (red.), *Matrimonio religioso e giurisdizione dello Stato*, Bologna 1993.
- Canonico M., *L'efficacia civile delle sentenze ecclesiastiche di nullità matrimoniale*, Napoli 1996.
- Culot D., *Diritto processuale della famiglia*, Padova 2008.
- Daniele O., *Nuove prospettive giurisprudenziali sul rapporto tra giudicato di divorzio e sopravvenuta delibazione di sentenza ecclesiastica di nullità matrimoniale*, „L'agorà on line. Periodico scientifico quindicinale”, n. 8, Maggio 2007.
- Erlebach G., *Il diritto alla difesa nell'ordinamento canonico*, „Monitor Ecclesiasticus” 1988.
- Erlebach G., *La nullità della sentenza giudiziale „ob ius defensionis denegatum” nella giurisprudenza rotale*, Città del Vaticano 1991.

- Finocchiaro M., *Sentenza di divorzio, delibazione della pronuncia ecclesiastica di nullità e (inesistenza) di giustificati motivi per la revisione delle disposizioni concernenti l'assegno periodico*, „Giustizia Civile” I/2001.
- Finocchiaro F., *Diritto ecclesiastico*, Bologna 2009.
- Góralski W., *Małżeństwo konkordatowe we Włoszech po 18 II 1984*, „Chrześcijanin w Świecie” nr 183, grudzień 1988.
- Góralski W., *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011.
- Kasprzyk P., *Separacja prawna małżonków*, Lublin 2003.
- Marino C., *La delibazione delle sentenze ecclesiastiche di nullità matrimoniale nel sistema italiano di diritto internazionale privato e processuale*, Milano 2005.
- Moneta P., *Matrimonio religioso e ordinamento civile*, Torino 1991.
- Moneta P., *Il matrimonio nullo nel diritto canonico e concordatario*, Bari 2008.
- Orzeszyna K., *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Włoskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2 (73)/2006.
- Pietrzak M., *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*, Warszawa 1999.
- Punzi C., *Il riparto di giurisdizione in materia matrimoniale*, „Rivista di Diritto Civile” 1985/I.
- Sylwestrzak A., *Separacja w prawie włoskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2003, t. XII, z. 4.
- Vitale A., *Corso di diritto ecclesiastico*, Milano 1986.

CONDITIONS OF PROCEEDING CONCERNING THE RECOGNITION
OF ECCLESIASTICAL DECREES IN THE ITALIAN COURT OF APPEAL

Summary

In the Italian private law the church marriage annulment can obtain the effectiveness in the civil law. Before then, the judicial decisions must be surveyed during the special type of procedure, which shall be carried out by the competent court of appeal. During this procedure the court shall examine whether defined by the law conditions have been fulfilled. This type of examination is intended to protect both the Italian legal order and the institution of marriage. Among the requirements which must be fulfilled by the judgment of the church before it will be recognized, it should be listed: jurisdiction of the ecclesiastical judge to rule on the marriage annulment, right of the parties to defence and participation in the process, non contrariety with the judgment

given by the Italian court and non contrariety with the Italian public order. The question of the conditions of the proceeding concerning the recognition of ecclesiastical marriage annulments allows to note the differences which exist between the canon law and Italian private law. They are especially apparent in regard to the conditions governing the invalidity of a marriage and issues of spouses contracting marriage in a good faith.

Tłumaczenie własne autora

Key words: recognition of foreign judgments, marriage annulment, Italian private law

Słowa kluczowe: postępowanie delibacyjne, orzeczenie nieważności małżeństwa, włoskie prawo prywatne